

Rupa. Po virih F. Ostanka so se hrvaški predstavniki sicer želeli držati meja po območnih dialektih, vendar se je prebivalstvo sklicevalo na svojo slovensko nacionalno zavest. S to razmejitvijo je bila v bistvu določena tudi današnja razmejitev med republikama. Kasnejši posamezni popravki, ki so jih želeli prebivalci sami, so bili vnešeni predvsem zaradi gospodarskih povezav.

V svojem zgodovinskem orisu avtor obravnava celotno območje istrskega polotoka kot ključno, obenem pa heterogeno območje, ki je skozi dvatisočleten razvoj zajemalo zdaj širši, zdaj ožji prostor. Vanj zagotovo gravitira tudi Trst s svojim kraškim zaledjem, po drugi strani pa Reka s Cresom in Lošinjem, čeprav sta bili prav v 19. stoletju ti območji v izrazitem avstrijskem in ogrskem interesu; Avstrija je izoblikovala svoje "Avstrijsko primorje", Ogrska pa svoj "Corpus separatum" z Reko in Kvarnerskim zalivom.

Politično-upravna slika Istre se nam torej v Darovčevem prikazu jasno zarisuje najprej v petstoletnem beneškem obdobju, ko je Serenissima vladala večjemu delu istrskega polotoka in je bila izven tega območja le Pazinska grofija, ki je že leta 1374 z dedno pogodbo prišla pod Habsburžane, prav tako pa leta 1466 tudi posesti Devinskih gospodov. Že sredi 15. stoletja je Pazinska grofija spadala pod Kranjsko, vendar je bila do konca 18. stoletja v upravi in sodstvu samostojna.

V ta okvir sodi tudi Trst, ki se je leta 1382 podal v okrilje Habsburžanov in pod njihovo oblastjo v naslednjih stoletjih postopno, vendar vztrajno pridobival na moči in pomenu.

Novim upravnim spremembam nato sledimo v prvem avstrijskem obdobju, v letih 1797-1805, v kratkem obdobju Italijanskega kraljestva ter Napoleonovih Ilirskih provinc, zlasti pa v času drugega avstrijskega obdobja, ko je z letom 1861 zaživela Mejna grofija Istra s Kvarnerskimi otoki ter dobila svojo samoupravo z deželnim zborom, seveda v okviru Avstrijskega primorja s cesarskim namestništvom v Trstu. Ta ureditev se je ohranila do konca I. svetovne vojne, ko je ozemlje Julijske krajine po Rapalski pogodbi dokončno pripadlo Kraljevini Italiji.

Upravno podobo Istre Darovec zaključuje s prikazom diplomatskega boja za Istro po II. svetovni vojni, še posebej pa vzame pod drobnogled obdobje STO v letih 1947-1954. To obdobje se je zaključilo oktobra 1954 s podpisom Londonskega memuranduma, ko je bivša cona B STO pripadla Jugoslaviji oziroma Sloveniji in Hrvaški, cona A STO pa Italiji. Ob tem velja še posebej omeniti poglavje "Velika slovenska žrtev za Jugoslavijo" v katerem avtor dobesedno navaja, da je bilo podlaga za odločitve velike mednarodne diplomacije pri uravnavanju razmerja med Jugoslavijo in Italijo v Parizu leta 1946 takoimenivano etnično ravnotežje, po katerem naj bi ostalo (brez STO) na italijanski strani približno enako število pripadnikov jugoslovanskih narodov kot na jugoslovanski strani Italijanov (po statistiki iz leta 1910). V

jugoslovanskem okviru se je to nekako izteklo, za Slovence in Italijane pa so podatki osupljivi in kažejo predvsem na veliko slovensko žrtev za Jugoslavijo. Po razdelitvi STO leta 1954 je bilo namreč končno razmerje 1:4 v škodo Slovencev.

Posledice politične razdelitve so bile velikanske spremembe etničnega stanja po letu 1947. Število Italijanov v Sloveniji se je do leta 1981 zmanjšalo na okoli 3.000, kar za obalni pas slovenskega dela Istre pomeni precejšnje spremembe etnične sestave na škodo avtohtonih sestavin prebivalstva.

Nič manj kritičen ni avtor v zadnjem poglavju "Vzroki izseljevanj", kjer piše, da so državne meje na mirovnih konferencah oblikovali po narodnostnem in ne po ideološkem načelu, zato so s slednjim poskušali pridobiti na svojo stran še nacionalne manjšine. Kljub formalnemu priznavanju narodov in narodnih manjšin je nova (ljudska) oblast v odnosu do nacionalnih vprašanj, pod krinko komunističnega internacionalizma, ideološko izvajala pritisk nad prebivalstvom, kar se je med drugim odražalo tudi v obdobju spora z Informbirojem pa seveda tudi v času velikega eksodusa iz Istre.

Navidez drobna publikacija na 88 straneh torej prinaša, poleg predgovora, pregleda zgodovino pisja o Istri, bogate bibliografije in kratkih povzetkov v treh tujih jezikih, razgibano, bogato in poučno vsebino. Avtor je z izkušenim metodološkim pristopom, veliko širino in poznavanjem problematike, presegel prvotni namen in pričakovanja založnika (Primorske novice).

Pričujoča knjižica bo nedvomno pomagala premostiti dosedanje razdrobljene prispevke o Istri, ki so nastali v polpreteklem in novejšem času, saj prinaša povzetek spoznanj o celotni istrski zgodovini, kar je v sedanjem času, ko smo soočeni z delitvijo Istre med tri države, še zlasti pomembno in aktualno. S tega vidika je še posebej vredno pohvale, da so se Primorske novice odločile za knjižno izdajo in nam tako omogočile, da smo dobili ne le dragocen priročnik, temveč prvi slovenski poljudnoznanstveni pregled zgodovine Istre po vojni.

Salvator Žitko

Duška Žitko: EX VOTO - votivne podobe pomorcev immagini votive della gente di mare.

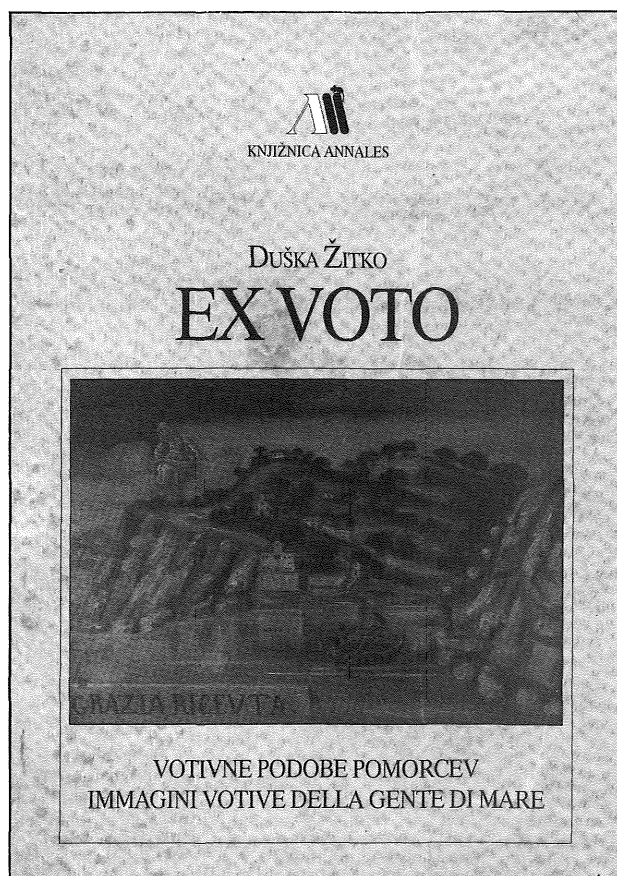
Knjižnica Annales 2, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 1992, 66 strani.

Izšla je druga knjižica iz zbirke "Knjižnice Annales", posvečena tematiki, ki je bila v zadnjih desetletjih znana le ozkemu krogu strokovnjakov - votivnim podobam.

Votivne podobe s pomorskimi motivi so nekdaj zelo pogosto krasile obmorske cerkvice, žal pa jih je danes ohranjenih le malo. Edina zbirka na Slovenskem se nahaja v cerkvi Marijinega prikazanja v Strunjanu. Cerkvica je bila nekdaj zelo obiskana romarska točka, potem

ko se je po legendi v noči med 14. in 15. avgustom 1512 pri vratih cerkvice dvema čuvajema vinogradov prikazala Marija. Kult Marije so še posebej častili mornarji, saj je bila njihova zaščitnica na njihovih nevarnih potovanjih. Pred odhodom na morje so se priporočali in zaobljubljali Mariji, ob vrnitvi v domači kraj pa so ji darovali podobo. To so bila navadno preprosta slikarska dela pod vplivom italijanske umetnosti, ki so jih ustvarili največkrat neznani avtorji. Običajno so pospremljena z legendami, ki so raziskovalcem takratnega življenja lahko dragocen vir. Največkrat so pravokotnih oblik in manjših dimenzij. Sveti priprošnjiki - v našem primeru Marija - so navadno v levem ali desnem zgornjem kotu obdani z oblaki ali nebeškim sijem in s tem opredeljeni kot nadnaravna bitja.

Strunjanska cerkvice hrani v svoji zakristiji šestindva-

jset votivnih podob, nekaj kopij pa se nahaja v Pomorskem muzeju Sergeja Mašere Piran. Avtorica jih v svojem delu podrobno opiše in popiše ter posebno pozornost nameni njihovi likovni zrelosti. V lično oblikovani dvojezični (slovensko-italijanski) knjižici je objavljenih še 17 najlepših votivnih podob iz te cerkvice.

Pomen razprave nazorno prikaže recenzent prof. dr. Nace Šumi: "Delo Duške Žitko je pomemben prispevek k naši vednosti o votivnih podobah, za Pomorski muzej v Piranu pa je kar ključno pomemben. Razprava zato zasluži pozornost in priznanje."

Vida Rožac - Darovec

Janez Kramar: NARODNA PREBUJA
ISTRSKIH SLOVENCEV.

*Založba Lipa (Koper) in Založništvo tržaškega tiska
(Trst), 1991, 465 strani*

Zgodovinarja Janeza Kramarja širši strokovni javnosti ni potrebno posebej predstavljati, saj raziskuje in objavlja prek 40 let. Narava dela v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani ga je sprva usmerila v proučevanje osvobodilnega boja na Slovenskem, pa tudi v specifično arhivsko in muzejsko problematiko. Po prihodu v Pokrajinski muzej Koper (1956) pa se je Kramar usmeril predvsem v proučevanje zgodovine slovenske Istre, tako starejše kot novejšje dobe. Iz obsežnega Kramarjevega opusa¹ naj posebej opozorim na dela, vezana na njegovo raziskovanje "istrske" zgodovine: Prvi tabor v Istri (1970), Marežige - trdnjava slovenstva v Istri 1861-1930 (1982), Izola - mesto ribičev in delavcev (1987) ter na najnovejše delo, ki je izšlo ob avtorjevi 80-letnici: Narodna prebuja istrskih slovencev (1991).

Knjiga "Narodna prebuja istrskih Slovencev" je rezultat oziroma sinteza avtorjevega mnogoletnega študija arhivskega gradiva, zbirk dokumentov, literature in časopisnih člankov, ki razgaljajo zgodovino Slovenske Istre v obdobju 1813-1918. Koliko truda je bilo potrebno za pričujoče delo, izpričuje samo po sebi že množstvo citiranih virov, ki obsegajo kar 44 strani knjige (opombe!), kakor tudi dejstvo, da je avtor uporabljal dokumentarno gradivo oziroma arhivske fonde v ustreznih inštitucijah v Trstu, Rimu, Ljubljani in Kopru.

Motiv za pisanje je razviden iz avtorjeve Spremnje besede: "Pri pisanju sem imel nenehno pred očmi, da naj poljudnoznanstveno delo obudi in prepriča istrske Slovence, da so njihovi očetje in dedje v boju proti načrtnemu poitalijančevanju ustanovili svoja politična društva, si izbojevali svoje občine, jezikovno enakopravnost, slovenske šole, slovenska kulturno-prosvetna društva, slovenske hranilnice in posojilnice itd." Pisec je delo razdelil na 9 poglavij: Avstrijski absolutizem (1813-1861), Avstrija in Slovenci (1861-1918), Občine, Politična društva, Jugoslovanska socialno-demokratska stranka, Slovenska duhovščina in društva, Gospodarska osamosvojitve, Slovenske šole ter Kulturno-prosvetna dru-

1 Primorski slovenski biografski leksikon, 8. snopič, Gorica 1982 (Goriška Mohorjeva družba), str. 182-183 (Kramar Janez - biografski in bibliografski podatki)